

Tanzimat'ın Taşraya Sosyo-Kültürel ve Siyasi Yansımasına Bir Örnek: Sivas Sancağı'nda Nümayiş

Erdoğan Polat*

ORCID:0000-0003-3088-337X

Öz

Osmanlı döneminde eşraf tarafından halkın sevgi ve nefret duygularının yönlendirildiği, zaman zaman da istismar edildiği zamanlar yaşanmıştır. Bu suiistimal bazen âyanlar bazen de yerel yöneticiler veya halkın ileri gelenleri tarafından yapılmıştır. 1818 yılında Sivas âyanı halkı zahiren valinin haksızlığı ve dolayısıyla ona duyulan nefret duygusunu istismar ederek kendi emelleri doğrultusunda isyan ettirmişti. 1844 yılında Tanzimat'ın merkezden taşraya doğru etkisini hissettirdiği bir dönemde ise bu sefer eşrafın âyanların yerine geçerek halkın valilerine karşı sevgisini kendi çıkarları için kullanmaya çalıştıklarını ve halkın tüm kesimlerini harekete geçirdiklerini görmekteyiz. Sivas sancağında 26 yıl arayla meydana gelen bu toplumsal hadiselerde halkın tepkilerinde görülen bazı değişikliklerde Tanzimat Fermanı'nın etkisini müşahede edebiliyoruz. Toplumun tüm katmanlarının destek vermesi yanında olayların sonunda elebaşların cezalandırılmaları da her iki hadisenin müşterek noktalarıdır. Çalışmamızda daha önce kullanılmamış belgelere de yer verilerek birinci elden kaynaklardan istifade edilmiştir. Mahalli tarihin karanlıkta kalan bir olayını gün yüzüne çıkaran bu çalışma, zamanla halkın tepkilerindeki değişimi ve onları yönlendiren eşraftaki değişiklikleri de görmemize imkân sağlaması açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Âyan, Ali Aşkar Paşa, İsyan, Nümayiş.

Gönderme Tarihi:14/01/2020

Kabul Tarihi:25/03/2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı E-Mail:erdoganpolat@ardahan.edu.tr

An Example of the Socio-Cultural and Political Reflection of Reformation in the Outback: Demonstration in Sivas Province

Erdoğan Polat

ORCID:0000-0003-3088-337X

Abstract

In the Ottoman Empire, the city residents' feelings of love and hate were guided by the power centers of the time and were exploited from time to time. The abuse in question was sometimes conducted by the public, sometimes by local administrators or by the influential figures of the time. In 1818, the insurgents who apparently exploited the injustice of the governor and hence the sense of hatred at Sivas province, led to the rebellion of the public in line with her own ambitions. In 1844, at a time when Reformation made its effects from the center to the provinces, it was seen that this time, the some influential figures who used the love of the governor of the people, replaced the insurgents and agitated all the sections of the society to protect their own interests. We can observe, after 26 years of interval in Sivas province, the effect of the Restoration Decree on the change in the reactions of the people. In addition to receiving support from all the layers of the society in both events, the fact that the leaders are punished as a result of the events are the common points of the two events. In the present study, we have benefited from firsthand sources by including documents that have not been used in any other studies. This study, which reveals a dark event of the local history, is also important in terms of enabling us to see the change in the reactions of the people over time and the notification of the elites who guide them.

Keywords: Ottoman, Insurgent, Ali Aşkar Pasha, Rebellion, Demonstration.

Received Date: 14/01/2020

Accepted Date: 25/03/2020

Первые Сиваские демонстрации народа как пример социально-культурного влияния Танзимата в сельской местности

Резюме

Османском злоупотребляли управлением чувств любви и ненависти простого народа. Это злоупотребление своей властью происходило со стороны как администрации так и со стороны местной знати . Но в 1818 году в знак протеста Сиваская знать встает против несправедливостей в свою сторону. В то время , когда Танзимат добился эффекта своего влияния от центра до провинции в 1844 году , на этот раз местная знать пыталась использовать свою любовь к правителям народа в своих интересах. Мы видим через 26 лет в Сиванском Санджаке влияние Танзиматского указа обратную связь народа . Помимо того факта , что все слои общества поддерживали оба инцидента, наказание главарей в конце всех событий было решением со стороны обеих сторон. В нашем исследовании использовались источники из первых рук, включая документы которые ранее не использовались. Это исследование , которое раскрывает тёмное событие местной истории, также важно для того что бы мы могли увидеть изменения в реакциях людей.

Ключевые слова : Османы, Знать , Али Ашкар Паша, бунт, первые демонстрации

Получено: 14/01/2020

Принято: 25/03/2020

Giriş

19. yüzyıl, gerek Osmanlı payitahtında ve gerekse taşrasında yaşayan halkın olumsuzluklara karşı artık tükenmişlik düzeyinde tepki gösterdikleri bir vetiredir. Savaşların daha çok mağlubiyetle sonuçlandığı, toprak sisteminin dolayısıyla vergi adaletinin kaybedildiği, aşiretlerin ve eşkıyaların kol gezdiği ülkede asayişin sağlam devlet görevlileri dışında bazen de âyan ve eşrafa ihale edilmişti. Devleti Aliyye'nin yorgun tebaasının yaşadığı mihnetlere karşı tepkileri dönemin siyasi ve içtimai vaziyetine paralel bir şekilde gelişmekteydi. Osmanlı Devleti'nin önemli idari merkezlerinden biri olan Sivas eyaletinin adı 19. yüzyılın ilk çeyreğinde mahallin tarihinde pek eşi görülmemiş olan bir isyanla duyulmuştu. Tarihi vesikalarda “*İhtilal-i Azim*” olarak geçmekte olan bu isyana halkın tamamına yakınının katılması, onların âyanların tahrikine ne kadar açık olduğunu gösterdiği gibi; vergilerden, zamlardan ve yöneticilerinin zulümlerinden bitap düşmüş halkın son çare olarak her şeyi göze alarak isyana kalkışmasına da bir örnek teşkil etmektedir. Devlet ricalini telaşlandıran ve çevre vilayetlerin askerini isyan mahalline sevk ettiren 1818 yılının bu toplumsal hareketinin özünde yaşanan haksızlıklar olduğu kadar sert kişiliği ile tanınan Çarhacı Ali Paşa'nın yönetim üslubu da etkili olmuştur.

Sivas Sancağı'nda yaşanan bu büyük isyandan yaklaşık bir çeyrek yüzyıl sonra memleketin yavaş yavaş Tanzimat havasına girdiği yıllarda şehir bu sefer de sevilen bir vali için yapılan tezahüratlar ve nümayişler ile gündeme gelmişti. Sivas müşiri iken tayini Konya'ya çıkan Ali Aşkar Paşa¹ için Sivas'ın her kesiminden insanın yönlendirildiği bir isyan ortamı hazırlanmıştır. Zahiren halkın ön planda olduğu bu toplumsal hadiselerde gizli bir şekilde olayları yönlendirerek ahaliyi tahrik edenlerin şehrin eşraf ve esnafından oldukları ortaya çıkacaktır. Anadolu'nun birçok sancağında o

¹Bazı belgelerde adı Aşkî Paşa olarak da zikredilen Ali Aşkar Paşa 1835 yılında vezir rütbesiyle Şehr-i Zor valisi olarak görevlendirmiştir. 1838 yılında Trablusgarp valisi olarak görevlendirilen paşa, 1842 yılında bu görevinden azledilmiştir. 1844 yılında kısa süreli olarak Sivas valiliği yapan paşa, yine aynı yıl Konya Müşirliğine getirilmiştir. 1846 yılında ikinci kez Sivas'a vali olarak tayin edilmiştir. 1848 yılında Sivas valiliği sona ermiştir. 1850 yılında tekrar üçüncü kez Sivas valiliğine atanmıştır. 1859 yılında Meclis-i Vâlâ'ya aza seçilen paşa, 1861 yılında bu görevinden azledilerek emekli edilmiştir. Süreyya, *Sicillî Osmanî*, I/243). Ayrıca Sivas valileri için bkz. Fatih Yıldız, “Sivas Vilayet Yönetimi ve Valileri (1800-1850)”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2011, 138-139.

dönem görülen benzer toplumsal hareketlerin faillerine ceza verilmezken, Sivas'taki isyanın elebaşlarının tecziye edilmelerini geçmişteki isyan korkusuna bağlamak gerekmektedir.

Âyanların Valiye Karşı Şehri Ayaklandırması: 1818 İsyanı

Döneme ait belgelerde geçtiği şekliyle *İhtilâl-i Azîm*'e giden yol; Vali Osman Paşa'nın kötü idaresi sonunda azledilip idam edilmesinden sonra mücadeleci kişiliği ile tanınan Çarhacı Hacı Ali Paşa'nın Sivas valiliğine getirilmesiyle açılmıştı.²Yeni valinin göreve başlamasına kadar mütesellim olarak şehrin âyan ailelerinden biri olan Mütevellizadeler'e mensup olan Mahmut Bey atanmıştı. Sivas sancağında fitne ateşini körükleyen olaylar Sivas eşrafından Kenanoğlu Ahmet'in Hicri 1230 senesinde (Miladi 1815) Mültezim Mehmet'i tüfekle öldürerek 4 bin kuruş malına ve 5 bin kuruşluk eşyasına el koymasıyla patlak vermiştir.³Mahkemece yapılan tahkikat sonucunda maktulün kardeşlerinin haklı olduğu ortaya çıksa da mağdurların hakkını Kenanoğlu vermeye yanaşmaz. Üstelik yeni valiyi bir türlü kabullenememiş olan Mütevellioğlu Mahmut'u da ikna ederek birlikte hareket eder. Bu ikili, padişahın fakir fukarayı İlbaşıoğlu ve Osman Paşa zimmetleri için toplanılan 40 bin kuruş vergiden muaf tutmasını da bahane ederek devletçe konmuş olan Hicri 1228-1229 senelerine ait *âdet-i*

²Hacı Ali Paşa Sivas valiliği görevine 26 Temmuz 1817 (12 Ramazan 1232) tarihinde atanmıştır. SSS, 10/119. Ali Paşa'nın Sivas valiliğinden önceki son tayini 1815 yılındaki Kars muhafızlığıdır. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanî*, Haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996, I/282.

³SSS, 11, 7-2. İstanbul'a dönmüş olan Tatar Ahmet'in verdiği raporlarda ise isyanın iktisadi boyutu ortaya konulmaktaydı. Sivas'ta et ve yağ gibi temel besin maddelerinde görülen kıtlık ve bu maddelerin günden güne fiyatlarındaki yükseliş bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştı. Şehrin yeni valisi ilk olarak Sivas eşrafından Kenanoğlu Ahmed ve Mütevellioğlu Mahmut'u yanına çağırarak onları bu durumdan sorumlu tuttuğunu ifade ederek takdir etmiştir. Valinin azarladığı bu kişiler paşa kapısından çıktıkları gibi Sivas ahalisini ve ocaklısını ayaklandırarak dükkânları kapattırıp kepenkleri indirtmişlerdir. Olayların yatışmasını isteyen vali hocasını onlara göndererek eylemlerine son vermelerini ister. Ancak isyancılar gönderilen hocayı da yaralayarak saraya geri gönderirler. BOA_HAT_79_3272_A_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818). Sivas halkı isyanın müsebbibi olarak paşanın Dergâh-ı Âli gediklilerden kethüda seçtiği Sivaslı Seyyid İbrahim Said ile Konya'dan getirttiği Delilbaşı Kör İbrahim'in kendilerine zulmetmesini göstermişlerdir. İkilinin fakir fukaraya yaptığı zulümler artık tahammül edilemez raddeye ulaştığında ise durumu Dersaâdet'e yazmışlardır. Yazdıkları mektup sonrasında vali değişikliğini bekleyen halk, kendilerinden valiyle ilgili olumlu kanaatlerini belirten mahzar talep edilmesini de hazmedememişlerdir. Arkasından ancak savaşta görülebilecek şekilde halkın üzerine top, tüfek, humbara ve fişekler ile gece gündüz ateş emri verilir. Sivas ahalisi suçladıkları valinin etraftaki aşiret ve eşkıyaları da kışkırttığını, bunları çevre yerleşim yerleri ve yolcuların üzerine saldırtarak mallarını yağmalattığını ve bazılarını da katlettiğini iddia ederler. Bunu Kâşif Ömer Ağa'ya yazdıkları mektuplarda dile getirmişlerdi. Sivas tarihini pek ele almayan bu ihtilali için bkz. İlhan Ege, *Sivas'ta Gizli Kalmış Bir İsyân*, Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan, İzmir, Meta Basım Matbaacılık, 2008, s.455; ayrıca bkz. E. Erhan Uygunuçlar, *Kenanzâdelere*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2019. Ayrıntıları için bkz. BOA_HAT_664_32298_E_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818).

*ağnam*⁴ vergisiyle 1233 senesine ait vergileri ödemeyeceklerini ilan ederler. Topladıkları birtakım ayak takımıyla mahkemeyi basıp, kürkünü paramparça ettikleri kadıyı da tekme tokat yanlarına alarak Şems-i Aziz tekkesinde alıkoyarlar. Ondan valiyle ilgili müspet görüşler ihtiva eden bir ilamı yazmamasını isterler. Bu cebriliğe karşı kethüdasını ve 50-60 kadar askerini yanına alan vali kadıyı tekkeden kurtararak sarayına götürür.⁵Sivas ahalisi ise Müslüman'ı ve reayasıyla, yaşlısı ve genciyle, cahili ve ulemasıyla 7-8 bin kişilik bir topluluk halinde Hacı Ali Paşa'yı kalede muhasara etmiştir. Hacı Ali Paşa ise yanında bulunan delilbaşının maiyetindeki 70 nefer asker ve 50-60 kadar gülamıyla bunların muhasarasına 45 gün karşı koyacaktır.⁶

Osmanlı Devleti tarafından bu hassas durumla ilgili tecrübeli Kapıcıbaşı Kâşif Ömer Ağa görevlendirilir.⁷Kendisine yardımcı olmaları için Trabzon valisine, Maaden-i Hümayun eminine, Çorum mutasarrıfına, Bozok mütesellimine ve Tokat voyvodasına ayrı ayrı emirler yazılır. Taşradaki bu isyanın etrafa sirayet edeceğinden endişelenir. Buna mani olmak için çevre illerdeki paşalardan toplayabildikleri askerlerle olaya acilen müdahale etmeleri istenir.⁸Bu arada bölgeden halkın mevcut valiye itaat etmeyecekleri, hatta valinin canlı olarak sarayından çıkmasına da razı olmayacakları

⁴İslâm devletlerinde çeşitli adlarla alınan bu vergi, Osmanlı kayıtlarında *resm-i ganem*, *âdet-i ağnâm* şekillerinde geçmektedir. Bu vergi genellikle koyunların yavrulamasından sonra nisan veya mayıs aylarında alınmaktaydı. Kuzulu koyunlar kuzuları ile bir hesaplanırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, Ankara: TDV Yay., 1988, 478-479.

⁵Bkz. BOA_HAT_78_3242_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818) ve BOA_HAT_79_3272_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818).Tokat Kadısı Ali Sabit yazdığı ilamında asıl olayların Hicri 1233 senesi Şaban ayının 24. gününden itibaren (29 Haziran 1818) patlak verdiğini ifade eder. Bkz. BOA_HAT_664_32298_01. (21 Ramazan 1233/25 Temmuz 1818); BOA_HAT_664_32298_D_01. (21 Ramazan 1233/25 Temmuz 1818).

⁶BOA_HAT_78_3233_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818).

⁷İsyan haberleri İstanbul ahalisinin de gündemindeydi. Burada bu mesele "*Sivas ahalisini bütün bütün kıracaklar imiş, vezirler yakın olunmuş diyerek söylenmeye başlamışlar*", şeklinde konuşulmaktaydı. Osmanlı Devleti ise bu söylentilere karşı Sivas ahalisinin isyanlarına sebep olanların sürgün edileceğini, bunun dışında ise kimsenin burnunun kanamasına padişahın razı olmadığı şeklinde karşılık vermekteydi. Bkz. BOA_HAT_666_32420_0. Sivas halkını teskin etmek için bir girişim de İstanbul'daki sipahiler ağasından gelmiştir. Sipahiler ağası tarafından Sivas kethüdasına yazılan mektupta Sivas ahalisinin ekserisinin sipahi ocaklısı olması hasebiyle bu ihtilaldan uzak durmalarını, ayrıca isyanın sona ermesi için gayret etmeleri istenir. İlgili belge için bkz. BOA_HAT_672_32906_01. (29 Zilhicce 1232/9 Kasım 1817). Ayrıca bkz. BOA_HAT_666_32420_01.

⁸Maaden-i Hümayun emini Nurullah Paşa'dan Bozok civarından tedarik ettiği 4 bin askerle yola çıkması istenir. Bkz. BOA_HAT_660_32205_01. (29 Zilhicce 1234/19 Ekim 1819). Kayseri Sancağı Mutasarrıfı Ahmed'e yazılan emirde ise devletin şanını kurtarmak için bir dakika bile beklemeden emir eline geçer geçmez kapı halkından topladığı askerlerle Sivas valisinin yardımına koşması istenir. Bkz. SŞS, 11, 7-2. İsyanı karşı ilk hareket1233 senesi Ramazan ayı sonunda (2 Ağustos 1818) 5 bin askeriyle yola çıkmış olan Karaman valisi Celal Paşa tarafından gelmiştir. İsyanın bastırılması işi Çıldır alisi Hafız Ali Paşa, Karaman valisine veya Karahisar-ı Sahip Sancağı mutasarrıfı Lütfullah Paşa'dan birisine ihale olunması da düşünülmekteydi. Bkz. BOA_HAT_666_32420_01.; BOA_HAT_282_16836_01; ayrıca Kâşif Ömer Ağa'nın görevlendirilmesiyle ilgili bkz. SŞS, 11, 7-2.

haberleri de gelmektedir.⁹Kâşif Ömer Ağa, Tokat, Artukabad ve Kazâabad'tan topladığı 3-5 bin nefer süvari ve piyade askeriyle harekete geçerek Hicri 1233 senesi Şevval ayının 2. günü (5 Ağustos 1818) Sivas'ın Pirkinik köyüne askeriyle konuşlanır.¹⁰Ertesi gün Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfı Lütfullah Paşa da aynı yerde askerleriyle savaş vaziyeti almıştır. Sivas'ı birlikte kuşatarak padişahın fermanını şehrin ileri gelenlerine gönderirler. Fermana sürgün emri verilen kişilerin teslim edilmesi, halkın ihtilaldan vazgeçerek tüfeklerini teslim edip metrislerini yıkmalarını isteniyordu. Fermanın, itaat etmezlerse yedi yaşından büyük olan erkeklerin cezalandırılacaklarını öğrenen Sivaslılar isyandan vazgeçerek isyanın elebaşlarını teslim ederler.¹¹Hacı Ali Paşa isyan bastırıldıktan sonra idam ettirdiği 30 elebaşından 9 tanesinin kesik başlarını İstanbul'a gönderir.¹²Şehirde asayiş sağlandıktan sonra ihtilale karışmış olan Sivas müftüsü Nasuhzade Mehmet Nurullah yakalanarak Kütahya'ya doğru yola çıkarılır.¹³Daha önce Sivas'tan yazılan mahzarlarda adı geçen Sivas müderrislerinden Hammad da ihtilal esnasında toplumdaki cahilleri iğfal ederek ramazan ayı orucunu baştan sona yedirttiği ve onların yaptığını da onayladığı için Kütahya'ya sürgün edilmiştir.¹⁴İsyanın elebaşlarından Mütevellioğlu Mahmud isyan sonrası nefyedildiği Kıbrıs'ta boğdurulurken¹⁵ isyanın ilk fitilini yakmış olan Kenanzade Ahmet de Rodos'ta idam edilmiştir.¹⁶

Menfaatlerin İdamesi İçin Valinin İbkası: 1844 Nümayişi

19. yüzyıl ilk yarısı sona ermeden Sivas şehrinde eşrafın etkisiyle halkın ikinci defa kışkırtıldığını görmekteyiz. Âyanların yerine bu sefer menfaatleri zedelenecek olan eşraf bürokratlarla işbirliğine giderek ahaliyi tahrik etmişlerdir. Aktörler ve zaman değişse de şehrin ileri gelenlerinin menfaatlerini koruma noktasında halkı kullanmaktan

⁹ŞŞS, 11, 7-1.

¹⁰Belge için bkz. BOA_HAT_78_3251_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818). Kâşif Ömer Ağa Tokat'ta iken Sivas valisine, ahalinin içerisinde bulunan Alâeddin Paşa'ya, cemiyetin ileri gelenlerinden Müftü Mehmet Nurullah Efendi'ye, Kenanoğlu Ahmet'e, Miralay Mustafa'ya, Mütevellioğlu Mahmut'a, Recep Paşazade Osman Bey'e, Karaahmedoğlu Osman'a ve Kethüda yeri Akçakelpetin oğlu Mustafa'ya nasihat amaçlı mektuplar yazarak sulh teklif etmiştir. Bkz. BOA_HAT_664_32298_C_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818).

¹¹BOA_HAT_664_32291_01. (5 Şevval 1233/8 Ağustos 1818).

¹²BOA_HAT_679_33102_01. (29 Zilhicce 1233/30 Ekim 1818). İsyanın bastırılması için görevlendirilen Karahisar-ı Sahip eski mutasarrıfı Zaralızade Lütfullah Paşa, Sivas valiliği görevine getirilmiştir. İlgili belge için bkz. BOA_C_DH_139_6907. (29 Şevval 1233/1 Eylül 1818).

¹³BOA_A_{DVNSKLB_d_00035_00035}. Ayrıca bkz. ŞŞS, 11, 10-2. Müftü mübaşiriyle birlikte 11 Zilkade 1233 (12 Eylül 1818) tarihinde menfası olan Kütahya'ya varır. İlgili belge için bkz. BOA_A_{DVNSKLB_d_00036_00044}.

¹⁴BOA_A_{DVNSKLB_d_00035_00041} ve BOA_HAT_664_32298_E_01.

¹⁵BOA_C_ZB_27_1313_01 (27 Zilhicce 1233/28 Ekim 1818).

¹⁶BOA_HAT_1542_39_01 (18 Zilhicce 1233/19 Ekim 1818).

yine çekinmedikleri görülmüştür. Hâlbuki 26 yıl önceki toplumsal kalkışmanın sonuçları hâlâ zihinlerdeydi. Sivas valisinin gitmesiyle menfaatlerini kaybedecek olanlar bunu önlemek için toplumun her kesimini arkalarına almaya çalışmışlardır. Bunun için valinin gideceği gün ahalinin toplanmalarını ve akabinde de tayinin iptali için halkın dilekçeler vermelerini sağlamışlardı. Halkı tahrik edenler bu şekildeki demokratik bir tutumla hedefe gitmek istemişlerdir. Dönemin bu yeni menfaat çevreleri valinin kalması için halkı isyana teşvik etmeden, Tanzimat ruhuyla kanunlara da atıfta bulunarak emellerine ulaşmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti taşradaki bu halk hareketini dikkate almak zorundadır. Sivas'ta vali değişikliği kaynaklı rahatsızlığa devlet ricalinin ehemmiyet vermesi şehrin yakın tarihiyle ilgilidir. Hâlbuki Anadolu'nun birçok köşesinde görülen bu tip içtimai hoşnutsuzluklar sorun teşkil etmezken bu bölgede çok değil bir nesil öncesinde yaşanan büyük ihtilal akla getirmekteydi.

Ali Aşkar Paşa Sivas'ı meri kanunlara ve Tanzimat düzenlemesine¹⁷ uygun bir şekilde yönetirken Konya müşirliği görevi ile Sivas'tan ayrılacağı haberleri ahali arasında yayılmaya başlamıştı. Paşa'nın Sivas müşirliğinden ayrılacağı bilgisini kısa sürede şehir ahalisine yayan bir hizip onları, paşanın görevden ayrılmadan önce Şems-i Sivasî hangâhında bulunan¹⁸ *lihye-i saadet*¹⁹ ziyaretinde camiinin²⁰ etrafında toplamıştı. Toplanan kalabalık içerisinde imamlar, muhtarlar, esnaf temsilcileri, kadın ve çocuklar da bulunmaktaydı. Arefeoğlu Halid Efendi o sırada Paşa Camii'nde bulunan cemaatin cem olması için nida etmişken, Kassaroğlu Derviş de dükkânların kapanmasını esnafa ihtar etmişti. Gösterilere Müslümanların yanı sıra şehirdeki Ermeni ve Rum milleti mensupları da destek vermişti.²¹ Ziyaret esnasında valiye seslenen bu insan seli, görevde kalması için İstanbul'a mahzar yazacaklarını ifade ederler. Vali onlara her ne kadar yumuşak bir şekilde karşılık verse de ahali bununla teselli olmamıştı. Gale yana gelmiş olan topluluğun bu şartlar dâhilinde teskin edilerek dağıtılması mümkün

¹⁷Belgede ifade “*Nizam-ı Müessesesi-i Tanzimat'a*” şeklinde geçmektedir. Bkz. BOA, İ_MVL_58_1091_10_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

¹⁸Dervişlerin sohbet etmek ve zikir çekmek için toplandıkları; bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılan terimdir. Detaylı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Hangah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 16, İstanbul, TDV Yay. , 1997, 42-43.

¹⁹Hız. Peygamber'e ait sakal tellerine verilen isimlendirmedir. Resûl-i Ekrem'in saç ve sakalından günümüze ulaşan teller İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi ile dünyanın çeşitli yerlerindeki cami ve evlerde “lihye-i saadet, lihye-i şerif, sakal-ı şerif” adı altında muhafaza edilmektedir. Her ne kadar bunlara genelde sakal (lihye) deniliyorsa da büyük bölümü saç telidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nebi Bozkurt, “Sakal-ı Şerif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 36, İstanbul, TDV Yay. , 2009, 2-3.

²⁰Kalabalıklar Şems-i Sivasî (Meydan) Camii'nin etrafında toplanmışlardı.

²¹Zimmî Attar Oseb olaylar teskin olduğunda reyanın toplanması için çağrıda bulunmuş olmaktan suçlanacaktır. Bkz. BOA, İ_MVL_58_1091_01_01.

gözüküyordu. Ertesi gün yeniden toplanan kalabalık; büyüğüyle küçüğüyle, Müslüman'ı ve reyasıyla yazdıkları mahzarlarını tasdik edecek olan bir ilamın ve mazbatanın kendilerine verilmesini şehrin kadısından ve Sivas mahalli meclisinden istemişlerdir. Ayrıca valilerinin ayrılmaması için yazdıkları arzuhalin Dersâdet'e ulaştırılmasını da bu makamlardan istirham etmişlerdir. O esnada orada bulunan Sivas Defterdarı Sait Bey ile Mevleviyet derecesindeki²²Sivas kadısı ve memleket meclisinin azalarından dahi memnun olduklarını dile getirirler. Üzerlerine edası lazım gelen vergilerini ödemeyi taahhüt eden halk, Allah ve peygamberinin rızası için müşirin görevde kalmasını talep ederler. Bu gerçekleşirse zayıf halktan olan fakir-fukaranın, sabilerin ve yaşlı kadınların da gönlü ve duası alınmış olunacaktı. Kendilerinin yazdıkları mahzarlar ile Deraliyye'den valinin kalmasını talep edeceklerini de eklerler. Sivas mahalli meclisi de halkın bu feryadının duyulmasını için ilam ve mahzarların devlet tarafından dikkate alınmasını İstanbul'daki yöneticilerden istemiştir. Altında 13 tane mührün olduğu mazbatadaki isimler de dönemin yerel idarecilerini göstermekteydi.²³

Sivas'ta oturan meşâyih, ulema, imam-hatip, muhtarıyla ahaliden birçoğunun onayıyla yazılmış olan mahzarda belirtildiğine göre Sivas eyaleti müşirliğini²⁴ifa etmiş olan Ali Aşkar Paşa adalet ve insafla muttasıf, şehri hakkaniyetle idare eden, fukarayı himaye eden bir yöneticidir. Arzuhalde mührü olanlara baktığımızda; Sivas'ın çeşitli

²²Osmanlı ilmiye teşkilâtında yüksek dereceli kadılıklar için kullanılan bir terimdir. Dereceleri itibarıyla kadılıklar esas olarak iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde "Mevleviyet kadılıkları", ikincisine ise "Kazâ kadılıkları" denilmiştir. Osmanlılarda payitahtlık yapmış olan Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerle Balkanlar'da, Anadolu'da ve Osmanlı idaresinde bulunan çeşitli Arap topraklarında yer alan gerek stratejik gerekse nüfus ve kültür bakımından önde gelen büyük şehirler önem arz ettiklerinden buraların adli idaresinin başına tecrübeli ulema gönderilirken bu kadılıklar Mevleviyet olarak anılırdı. Tayin edilen kadılar da Mevleviyet rütbesini kazanırlardı. Bu nitelikleri taşıyan müderris ve kadılar "mevâlî, şüyüh-ı müderrisîn, kibâr-ı müderrisîn" gibi sıfatlarla da anılmışlardır. Detaylı bilgi için bkz. Fahri Unan, "Mevleviyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.29, Ankara, TDV Yay. , 2004, 467-468.

²³BOA, İ_MVL_58_1091_10_01. Bunlar ise Seyyid Mahmud Kamil, Seyyid Hacı Ali, Seyyid Abdullah, Seyyid Mehmed Arif, Seyyid Bekir, Mehmed Said, Seyyid Mehmed Said, Mehmed, Reşid Murtaza, Seyyid Mehmed Derviş, Seyyid Said'dir,

²⁴Müşir sözcüğünün askerî bir unvan haline gelişi 19. yüzyılda gerçekleşir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra müşir unvanı gerçek bir askerî rütbe haline gelmiştir. Müşirlik rütbesi zamanla yüksek mevki sahibi olan mülkiye memurlarına da verilmeye başlamıştı. Bunların askerler gibi paşa unvanı taşımalarına gerek görülmeden müşirlik rütbesi sivil bir unvan olarak kullanılmıştır. Paşa unvanına sahip olmayan müşir rütbeli mülkiye memurları Osmanlı bürokrasisinde yer almaya başlamışlardır. Bunların görevleri arasında eyalet, livâ, kaza ve köylerde âşârın müzayede ve ihalesini defterdar aracılığıyla yaptırma, bir kısım gümrük vergisini mahallerindeki isteklilerine taahhüt ettirme, eyaletin belirlenen vergisini toplama ve bunları özel memurlarıyla hazineye teslim etme başta gelirdi. Bunun yanında müşirler buldukları bölgelerdeki asayiş ve emniyeti sağlamaktan da sorumluydular. Müşir hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Zekeriya Türkmen, "Müşir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.32, İstanbul, TDV Yay. , 2006, 160-161.

mahallelerinden 82 muhtarın, 47 imamın, 9 müderrisin²⁵, 2 postnişin şeyhin²⁶, 3 hatibin; öte yandan Sivas postane müdürünün, tekaüt memurların, kapıcıbaşların ve birçok zadeğân²⁷ gibi sayıları 18'i bulan insanları da dâhil ettiğimizde toplamda 161 Sivas sakininin isimlerinin bulunduğunu görmekteyiz.²⁸Sivas'taki Ermeniler de vali değişikliğini istemiyorlardı. Nitekim mezkûr metnin altında 71 şahsın mührünün bulunduğu bir başka arzuhali yazarak meclise teslim etmişlerdi.²⁹Arzuhalden *muhbir-i evvel* ve *muhbir-i sânilerin*³⁰yanı sıra papazların da buna destek verdiklerini görmekteyiz. Rum milleti de 9 temsilcisinin mührünün bulunduğu bir arzuhalle valinin kalmasını isteyenlerin kervanına katılmıştı.³¹

Sivas kadısının yazdığı ilam³² ile olayın başında Sivas defterdarının yazdığı birkaç kıta şukka da taşranın bu bölgedeki vaziyeti etraflıca ortaya koymaktaydı. Sivas defterdarı Mehmet Said'in 11 Rebiyülvvel 1260 (31 Mart 1844) tarihinde bildirdiğine göre müşirin tayin haberi posta yoluyla Sivas'a ulaştığında halk bundan derin üzüntü duymuştur. Defterdar Mehmet Said, Sivas valisi ile cuma gününde *sakal-ı şerifi* ziyaret etmek üzere Şemsi Sivasî Hazretleri'nin hangâhında buldukları esnada kadınıyla, çoluk-çocuğuyla 3 bini aşkın Sivaslının kendiliğinden toplanarak bağlılıklarını sevgi seli halinde gösterdiklerini ifade eder. Vali beyin kalması için

²⁵Müdrerris olarak Sahibiye ve İhsaniye medreseleri müderrisleri olarak Müdrerris Abdülehad yer alırken; yine Hasan Paşa Camii'nde görevli olan müdrerris ve dersiam Seyyid Hüseyin gibileri zikredilmiştir.

²⁶Bunlar; Sivas Mevlevihane'si hangâhı postnişini Şeyh Seyyid İbrahim ile Şemseddin-i Sivasî hangâhı Şeyhi Seyyid İbrahim'dir.

²⁷Bunlar; Alaaddinpaşazâde, Ahıpaşazâde ve Ahmetpaşazâdeler'dendir.

²⁸BOA, İ_MVL_58_1091_01_02 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

²⁹BOA, İ_MVL_58_1091_03_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844) ; BOA, İ_MVL_58_1091_04_01. Burada üç ayrı belgede aynı metinle farklı kişilerin katıldıkları dikkat çekicidir.

³⁰Osmanlı Devleti'nde kefalet sistemiyle devlet, gerek gördükçe yerleşim birimi ayırt etmeksizin erkekleri kefile bağlayarak halkın birbirlerine karşı sorumlu olmaları yoluna giderdi. Köy, kasaba ve şehirlerde yaşayan bütün erkekler gruplar halinde mahkemeye getirilir, her erkek özellikle genç bir erkeğe kefil olurdu. Köyün veya mahallenin kethüdası (muhtarları) da kefillere kefil olurdu. İmam ya da papaz da kethüda ile birlikte hepsinin kefilliğini kabul ederdi. Mahallede kefilsiz bir şahsın ikametine izin verilmeyeceği gibi kefil olmayanlar hapsedilmekle karşı karşıya kalırlardı. Bu genel uygulamanın dışında özel olarak şehirlerde esnaf grupları, bekâr odaları ya da şehir kenarlarında bağ, bahçe, bostan gibi yerlerde çalışan ırgatlar ile çeşitli işyerlerinde istihdam edilmek üzere toplanan marangoz, taşçı ustası, sıvacı, demirci gibi meslek erbabı için de kefalet sistemi uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde kefalet sistemi ile *muhbir-i evvel* ve *muhbir-i sâni* kavramları için bkz. Şenol Çelik, "1261/1845 Tarihli Harput Kefalet Defterive Bu Deftere Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Harput Şehri" *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, c. I, sy:1 (2014):21-47.

³¹BOA, İ_MVL_58_1091_05_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

³²Sivas Kadısı Mehmet Necmeddin de yazdığı ilamında; paşanın Konya'ya gideceğini 1260 senesi Rebiyülvvel'in 8. günü (28 Mart 1844) posta yolu ile gelen mektuptan duyduğunu, bunun üzerine şehrin her mahallinden paşadan memnun olan halkın mahzar yazdıklarını ifade etmiştir. Bunun için 3 bini aşkın ahali Müslüman'ı reayasıyla, erkeği ve kadınıyla mahkemeye gelerek meramlarını ifade ederek isteklerinin padişaha arz edilmesi için bu ilamın yazılmasını talep etmişlerdir. Kadı efendi ilamın Rebiyülvvel'in 11. gününde yazıldığı bilgisini de aynı ilamda paylaşmıştır. İlgili evrak için bkz. BOA, İ_MVL_58_1091_08_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

dilekçe yazacaklarını, bu konuda kendilerine ruhsat vermesini istediklerinde, o da onlara yumuşak bir şekilde mukabelede bulunmuştur. Dağılmayan topluluk Defterdar Mehmet Sait'in evine giderek ondan arzuhal yazılması konusunda yardımcı olmasını talep etmişlerdir. Ertesi gün de aynı kalabalık Sivas Eyalet Meclisi'ne³³ giderek dilek ve temennilerini burada da yenilemişlerdir.³⁴ Defterdarın yazdıklarından onun da valinin kalması konusunda müftü ve kadı ile birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü hadisenin birilerinin tahrikiyle geliştiğini görmezden gelerek, olayların çıkış noktası konusunda halkın teveccühü üzerinde odaklandığı görülür.

Ali Aşkar Paşa ise İstanbul'a yazdığı yazısında; Konya Eyaleti'nin Ömer Paşa uhdesinde iken kendisine tevcih edildiği için müteşekkik olduğunu ifade etmiştir. Sivas eyaleti ise mirmiranlık rütbesiyle Karesi kaymakamı Mehmet Beyefendi'ye tevcih buyrulmuştu. Paşanın eyalete gelmesine kadar eyalet kaymakamlığı Sivas defterdarına, Ali Aşkar Paşa'nın Konya'daki görevine başlamasına kadar ise bu görev Konya defterdarına ihale buyrulmuştu. Ali Aşkar Paşa, özel bir şekilde posta ile gönderilmiş mahzar, mazbata, maruzatlar ve kendisinin yazdığı mektuba cevap gelene kadar Sivas'ta beklemeye mecbur olduğunu, bu hassas durumdan dolayı cevabın acil bir şekilde yazılmasını da 11 Rebiyülevvel 1260 tarihinde istirham etmiştir.³⁵ Defterdar Mehmet Sait ise Karasi Kaymakamı Mehmet Bey'in Sivas valiliğine gelmesine kadar eyalet işlerinin kendi uhdesine verilmiş olduğunu, ancak geldiği günden beri başarılı olan paşanın yerine bu görevi ifada aciz kalacağını, sadrazama gönderilen maruzatların cevabı gelmesine kadar bu görevden muaf tutulmasını talep etmiştir.³⁶

Serasker paşa tarafından ortalık biraz yatıştıktan sonra meseleyi araştırmakla görevlendirilen Anadolu Ordu-yı Hümayun³⁷ müşiri Rüstem Paşa'nın yazdıklarından

³³Tanzimat döneminin bu ilk yıllarında "Memleket Meclisleri" üyeleri şu üyelerden oluşmaktaydı: Vali(Başkan), iki kâtip, hâkim (katip-naip), müftü, asker zabiti, metropolit veya kocabaşı, Vücûh-ı Memleket. Osmanlı Devleti'nde taşra idare meclisleri için bkz. Özgür Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)", *Journal Of History Studies*, sy. 6/6 (2014): 253-277.

³⁴BOA, İ_MVL_58_1091_09_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

³⁵BOA, İ_MVL_58_1091_11_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

³⁶BOA, İ_MVL_58_1091_12_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

³⁷6 Eylül 1843 tarihinde Osmanlı toprakları coğrafi konumu, nüfus yoğunluğu ve ulaşım imkânları değerlendirilerek beş ordu bölgesine ayrılmıştı. Bunlardan ikisi "*Hassa Ordu-yı Hümayun Dairesi*" ve "*Dersaadet Ordu-yı Hümayun Dairesi*" diye adlandırılan ve merkezleri İstanbul olan Hassa Ordusu ile Dersaadet Ordusu idi. Bu orduya Bursa, Aydın, Balıkesir, Biga, İzmit, Menteşe, Karahisar-ı Sahip, Hamit, Teke ve Alanya yöreleri bağlanmıştı. Hassa ordusuna yeni bir komutan atanmayarak Osmanlı seraskeri (Harbiye Nazırı) aynı zamanda bu ordunun komutanı oldu. Dersaadet ordusu için Ankara, Kastamonu, Edirne, Konya, Amasya, Bolu, İçel, Viranşehir, Büyük ve Küçük Çekmece, Kartal, Gebze yöreleri tahsis edilmişti. Bu sayılan yerler dışında Anadolu ve Rumeli'de kalan diğer yerler ise "*Anadolu Ordu-yı Hümayun Dairesi*" ile "*Rumeli Ordu-yı Hümayun Dairesi*" için ayrılmıştı. Anadolu Ordusu'nun merkezi olarak Sivas uygun görülmüştü, Rumeli ordusu için ise Manastır seçilmişti. Kurulmasına karar

konuyla ilgili farklı detaylara vakıf oluyoruz. Rüstem Paşa'nın Sivas'a vardığının ertesi günü Ali Aşkar Paşa da Konya'ya doğru yola çıkmıştı. Rüstem Paşa, valinin ayrılması öncesinde ve ayrılması sonrasında meydana gelen topluluğun sebebini ve keyfiyetini gizli açık araştırmaya başlamıştı. Araştırma sonucunda, Ali Aşkar Paşa'nın görevi esnasında bazı sebeplere mebni devletin bazı mühim işlerinin daha sonra arz edilecek pusulada isimleri gösterilmiş olan memleket ileri gelenlerinden birkaçına teslim ettiğini tespit etmiştir. Vali tahsilât konusunda olduğu gibi bazı işlerin görülmesinde de bunları yetkili kılarak bunlara fazlasıyla müsamahalı ve yumuşak davranmıştı. Valinin ayrılması söz konusu olduğunda eskisi gibi hareket edemeyeceklerini ve dolayısıyla menfaatlerini kaybedeceklerini anlamış olan bu şahıslar harekete geçmişlerdi. Bunlar öncelikle ahaliyi tahrik ederek toplanmalarını sağlamışlardı. Vali, caminin etrafındaki mahşeri kalabalığın sonrasında tekrar toplanmaları durumunda bunu kendisine isnat edileceğini düşündüğünden topluluğu bundan menettiği yapılan araştırmalar neticesinde görülmüştü. Bu durumda halkın bizzat kendi başlarına bu işe kalkıştıkları iddiasının gerçek olmadığı da ayan beyan ortaya çıkmıştı. Rüstem Paşa, yıllardır Sivas'ta bu misli haller zuhura gelmemiş iken bu defa da bu zevatın cemiyetin toplanmasına sebep olduğunu rapor etmiştir. Devletin olaylara el koyması neticesinde artık bu gibi işlere bunların tevessül edemeyecekleri ortaya çıkmışsa da bu gibi rezillğin³⁸ başka bölgelere sirayet etmemesi ve yaptıklarının yanlarına kalmaması için bunların cezalandırılmaları elzemdi. Bunun için içlerinden bazılarının tekdir ve tehdit edilmesini tavsiye ederken, bu işte muharrik bulunanların üçer dörder ay müddetle münasip bir mahalle sürgün edilmesinin kendileriyle sairilere uyarı ve ibret olacağını düşünmektedir. Suçu sabit olan Müftü Mahmut Efendi'nin de görevinden azledilerek daha önce Sivas'ta müftülük yapmış olan Abdullah Efendi'nin de tekrar bu göreve getirilmesi de teklif edilmiştir.³⁹

Rüstem Paşa'nın nümayişin keyfiyeti ve cezalandırılması gereken şahıslarla ilgili serasker paşaya yazdıkları tezkere şeklinde Babî'li'ye sunulur. Buradan da dosya Meclis-i Vâlâ'ya sevk edilir. Gelen tüm evraklar müzakere edildiğinde olayın çıkış sebebini şehrin bazı ileri gelenleri ile esnaftan bazılarının şahsi menfaatleri için ahaliyi

verilen diğer bir ordu ise “*Arabistan Ordu-yı Hümayun Dairesi*” idi. Bu ordunun karargâhıysa Şam'daydı. Orduların her birine müşir unvanlı komutanlar atanmıştır. Anadolu ordusunu kurma çalışmaları tamamlanmadan merkezin Sivas yerine Harput olmasına karar verilmişti. Ağustos 1844'ten itibaren ordu merkezi buraya taşındı. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Ayten Can Tunalı, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839 -1876)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003, 35-36.

³⁸Belgede fezahat kelimesi kullanılmıştır. Bkz. BOA, İ_MVL_58_1091_13_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

³⁹BOA, İ_MVL_58_1091_13_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

tahrik ederek toplanmalarına vesile oldukları yönündedir. Öte yandan ismi geçen şahısların ahaliyi tahrik etmelerinin Devlet-i Aliyye aleyhine yönelik olmadığı da evrak üzerinden anlaşılmaktaydı. Benzer hadiseler ise ülkenin sair mahallerinde de vuku bulmaktaydı. Suçlanan kimselerle ilgili Osmanlı kanunlarda bir ceza öngörülmemişse de Rüstem Paşa'nın araştırması ve teklifine nazaran bunların gereksiz yere ahaliyi tahrik etmiş oldukları da bir vakıydı. Bu misli tahrikâta muktedir ve ahali arasında sözleri geçenlerin fitne ve fesat için ahaliyi toplanmaya yeniden teşvik edebilecekleri düşünülmekteydi. Bunun ise devlet nizamının bozulmasına ve memleketin karışmasına mucip bir hal olacağı aşikârdı. Meclis-i Vâlâ'daki görüşmelerin sonunda nizamın korunması için merkumların tedibi ve benzer harekete teşebbüs edebileceklerin de tehdit edilmesi uygun görülür. Bunun içinse mevcut müftünün azledilerek yerine bir başkasının atanması işinin şeyhülislama havale edilmesi, isimleri geçen kişilerden 6 tanesinin ise buyruldu gereği üçer ay müddetle eyalet dâhilinde sürgün edilmesi, geriye kalan 8 nefer esnafın ise vali tarafından birkaç gün hapis, takdir ve tariz kılınmak suretiyle cezalandırılması muvafık bulunur. Bu hususun Sivas eyaleti mutasarrıfı Mehmet Paşa'ya sadrazam emirnamesi olarak bildirilmesi ve aynı zamanda serasker paşaya haber edilmesi Meclis-i Vâlâ'da uygun görülmüştür.⁴⁰

Gelişmeler üzerine konuyu gündeme alan mecliste icra edilen müzakerelerden sonra bu sefer Hicri 1260 senesi Cemaziyelahir'in 28. günü (15 Temmuz 1844) taraflardan gönderilen muhtelif evraklar bu sefer Meclis-i Umumî'de okunarak mesele dosya üzerinden ele alınır. Valinin kalması için yapılan işlerin fitne ve fesat derecesine ulaştığı ve Meclis-i Vâlâ'nın bu konudaki mütealası yerinde görüldüğü Meclis-i Umumî'de de yapılan müzakerelerde ortaya konmuştur. İlgili evraklar bu işi meclise sevk eden makama yani sadarete iade edilmiştir.⁴¹

Cemiyetin toplanmasına sebep olanların isimlerini içeren pusulada toplumda farklı konumlarda bulunan şahısların isimlerine rastlamaktayız. Pusuladaki isimleri ise bizzat Ali Aşkar Paşa teklif etmiştir. Menfaatleri için halkı izinsiz bir şekilde toplayan ve yönlendiren bu kişilerin cezalandırılması teklif edilmekteydi. İnsanları tahrik etmişse de yaşlılığından dolayı azledilmesiyle iktifa edilmiş olan Müftü Mahmut Efendi daha önce Reşit Paşa zamanında sürgün edilmişti. Sürgüne gönderileceklerden kalede ikamet etmekte olan şehrin ileri gelenlerinden Esat Ağa'nın halkı yönlendirmekten, Arefeoğlu Halid Efendi'nin herkes dağıldıktan sonra tekrar Paşa Camii'nde ahalinin toplanmaları

⁴⁰BOA, İ_MVL_58_1091_07_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

⁴¹BOA, İ_MVL_58_1091_14_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

için nida etmekten, Kassaroğlu Derviş'in dükkânların kapanmasını esnafa ihtar etmiş olmaktan, Sarraç esnafından Bekir ve Sarraç Uzun'un halkı toplamaktan, merhum Kassaroğlu Derviş'in verdiği ifadeye göre Zimmî Attar Oseb'in reyanın toplanması için nida etmiş olmaktan suçlanmaktaydılar. Esnaftan Terzi Ali oğlu İbrahim, Çay Hamam'ı kiracısı Hacı Ali, Sarraç Hacı Hasan, Bakkal Hacı Ağa, Gazzaz Bekir, Ahipaşazade Ahi Bey, Karakakillioğlu Hacı ve Takdirioğlu İbrahim de valileri tarafından takdir ve tazir olunacaklar arasındadır.⁴²

⁴²BOA, İ_MVL_58_1091_01_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844), ayrıca bkz. BOA, İ_MVL_58_1091_06_01 (4 Recep 1260/20 Temmuz 1844).

Sonuç

19. yüzyılın ilk yarısında Sivas sancağında belli çevrelerin menfaatlerini korumak için halkı 26 yıl arayla kışkırttıklarını görmekteyiz. İlkinde halkın tahrik edilmesiyle kanlı bir şekilde ayaklanmayla neticelenmesine karşılık, bir nesil sonraki hadisede değişen aktörlerce daha ılımlı ve demokratik bir şekilde tepkiler ortaya konmuştur. Şehre acı dolu günler yaşatan barut kokulu günler sonrasında cezaların acımasızca infaz edildiği bir kalkışmadan yıllar sonra değişen statükonun eseri eşrafın menfaatlerini koruma konusunda başka bir olayda da halkı emelleri için kullanmaktan çekinmedikleri görülür. İkinci halk hareketinde âyan ailesi temsilcilerinin fazla ön plana çıkmadan daha çok mahzarlarda imzalarının mevcut olduğunu ve esnaftan birilerini yanlarına aldıkları dikkat çekmektedir. Bunun tabii sonucu olarak da ceza alma noktasında ilk isyanki kadar öne çıkmadıkları görülür. İkinci halk hareketinde yazılmış olan mahzarlarda ilk isyanın planlayıcısı olan âyan ailelerinden Kenanzâdeler'in ve Mütevellizâdeler'in isimleri geçmemektedir. Onların yerine Alaaddinpaşazâdeler, Ahipaşazâdeleler ve Ahmetpaşazâdeler gibi eşraftan olanların isimleri yer almıştır. İkinci hadisede Sivas mahalli meclisi üyeleri arasında yer alan müftünün, hâkimin ve defterdarın da işin içinde oldukları aşikârdır. Ceza noktasında esnaf dışında vücuttan Esad Ağa'nın sürgünle, Ahipaşazade Ahi Bey'in de birkaç günlük hapisle cezalandırıldıklarını görmekteyiz.

Mahzar veren Sivas ahalisi temsilcilerinin Ali Aşkar Paşa'yı memleketlerini meri kanunlara ve Tanzimat müessesesi nizamına uygun bir şekilde yönettiğini ifade etmeleri Tanzimat'ın taşrada yavaş yavaş benimsendiğini, hatta yöneticiler için olumlu sicil ölçüsü olarak kullanıldığını müşahede ediyoruz. 1818 Büyük İsyanı'nda Müslüman ve Gayrimüslim'iyle halkın birlikte hareket etmesi gibi 1844 yılındaki olaylarda da Ermeni'siyle Rum'uyla reaya desteklerini ortaya koymuşlardır. Galeyna gelmiş olan topluluğun mahkeme yanında Mahalli Meclis'e de giderek dilekçe vermeye çalışmaları, kurumlardaki yöneticilerini ilam ve mazbata yazmaya teşvik etmeleri de Tanzimat müesseselerinin toplumda kabul gördüğünün bir resmidir.

Rüstem Paşa'nın verdiği raporda gösterildiği üzere nümayiş sonucunda şehirde görülen karışıklıklar Ali Aşkar Paşa'nın valiliği esnasında devletin bazı mühim işlerini memleket ileri gelenlerinden birkaçına teslim etmesinden kaynaklanmıştır. Rüstem

Paşa'ya göre halkın kendi başına bu işe giriştiği iddiası da gerçekçi değildir. Onun göndermiş olduğu pusulada teklif edildiği üzere; topluluğu tahrik etmiş olanlardan Müftü Mahmut Efendi'nin yaşlılığına hürmeten müftülük görevinden azledilmesi, 8 esnafın da vali aracılığıyla tazir ve tekdir olunmaları daha sonra Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilmiştir. Öte yandan ismi geçen şahısların ahaliyi tahrik etmekteki hedeflerinin Devlet-i Aliyye aleyhine olmadığı da evraklar üzerinden yapılan incelemelerde de anlaşılmıştır. Suçlanan kimselerle ilgili meri Osmanlı kanunlarda bir cezaya lüzum yoksa da bunların gereksiz yere ahaliyi tahrik etmiş olduklarından dolayı Rüstem Paşa'nın teklifine nazaran Osmanlı nizamının korunması için tedipleri yönünde karar çıkmıştır.

Kaynaklar

A-Arşiv Belgeleri

Sivas Şer'iyeye Sicilleri

SŞS, 10/119; SŞS, 11, 7-2; SŞS, 11, 10-2.

Kalebent Defterleri (35,36)

BOA_A_{DVNSKLB_d_00035_00035, BOA_A_{DVNSKLB_d_00035_00041};

BOA_A.{DVNSKLB_d_00036_00044.

Cevdet Tasnifi

Cevdet Dâhiliye

BOA_C_DH_139_6907.

Cevdet Zabtiye

BOA_C_ZB_27_1313_01.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi

BOA_HAT_78_3233_01; BOA_HAT_78_3242_01; BOA_HAT_78_3251_01.

BOA_HAT_79_3272_01; BOA_HAT_79_3272_A_01; BOA_HAT_282_16836_01.

BOA_HAT_660_32205_01; BOA_HAT_664_32291_01; BOA_HAT_664_32298_1.

BOA_HAT_664_32298_C_1; BOA_HAT_664_32298_D_01; BOA_HAT_664_32298.

BOA_HAT_666_32420_01; BOA_HAT_672_32906_1; BOA_HAT_679_33102_01.

BOA_HAT_1542_39_01.

İradeler

İrade Meclis-i Vala

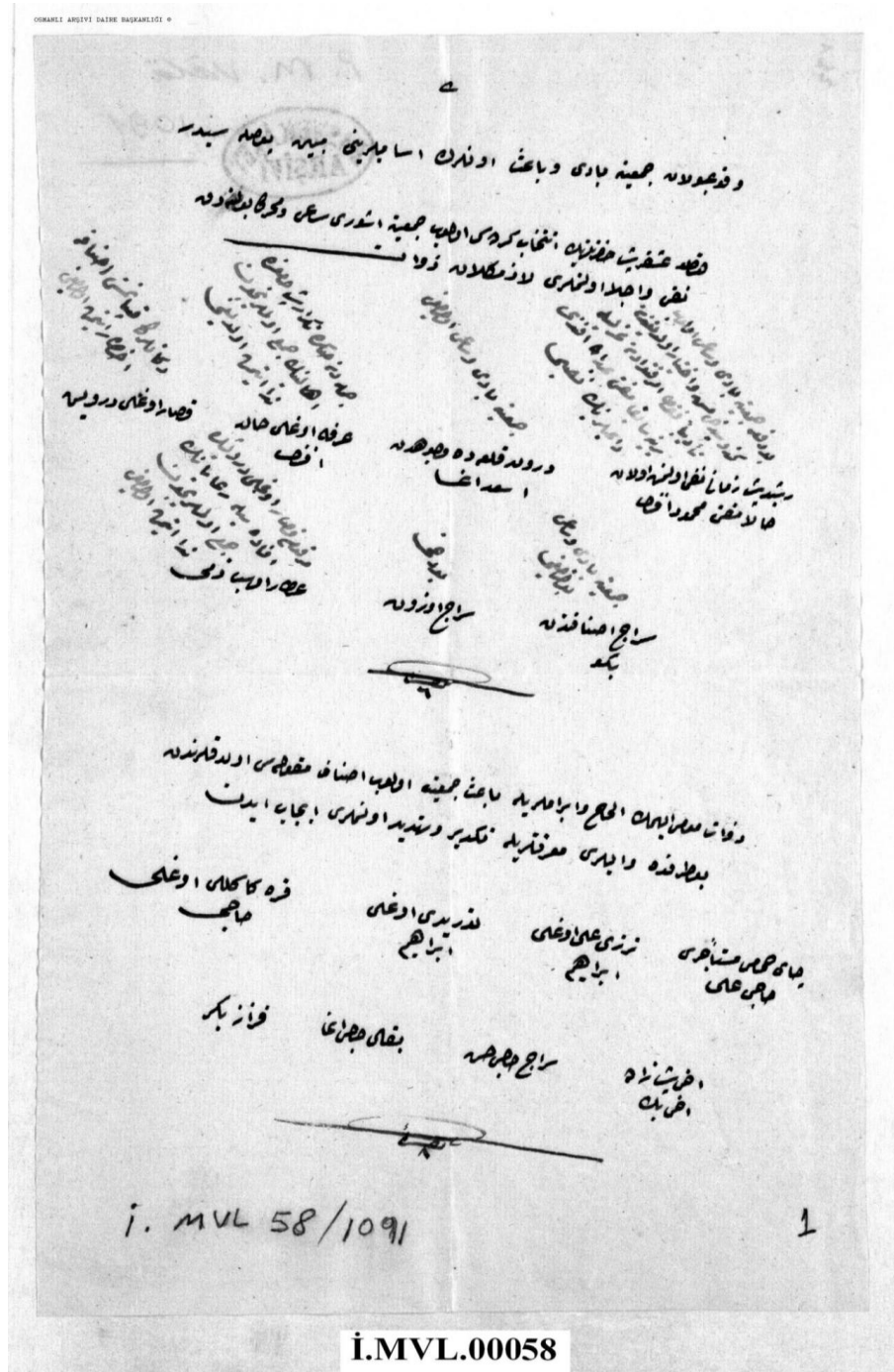
BOA, İ_MVL_58_1091_01_01; BOA, İ_MVL_58_1091_01_02.

BOA, İ_MVL_58_1091_03_01; BOA, İ_MVL_58_1091_04_01.
BOA, İ_MVL_58_1091_05_01;BOA, İ_MVL_58_1091_06_01.
BOA, İ_MVL_58_1091_07_01; BOA, İ_MVL_58_1091_08_01.
BOA, İ_MVL_58_1091_09_01;BOA, İ_MVL_58_1091_10_01.
BOA, İ_MVL_58_1091_11_01;BOA, İ_MVL_58_1091_12_01.
BOA, İ_MVL_58_1091_13_01;BOA, İ_MVL_58_1091_14_01.

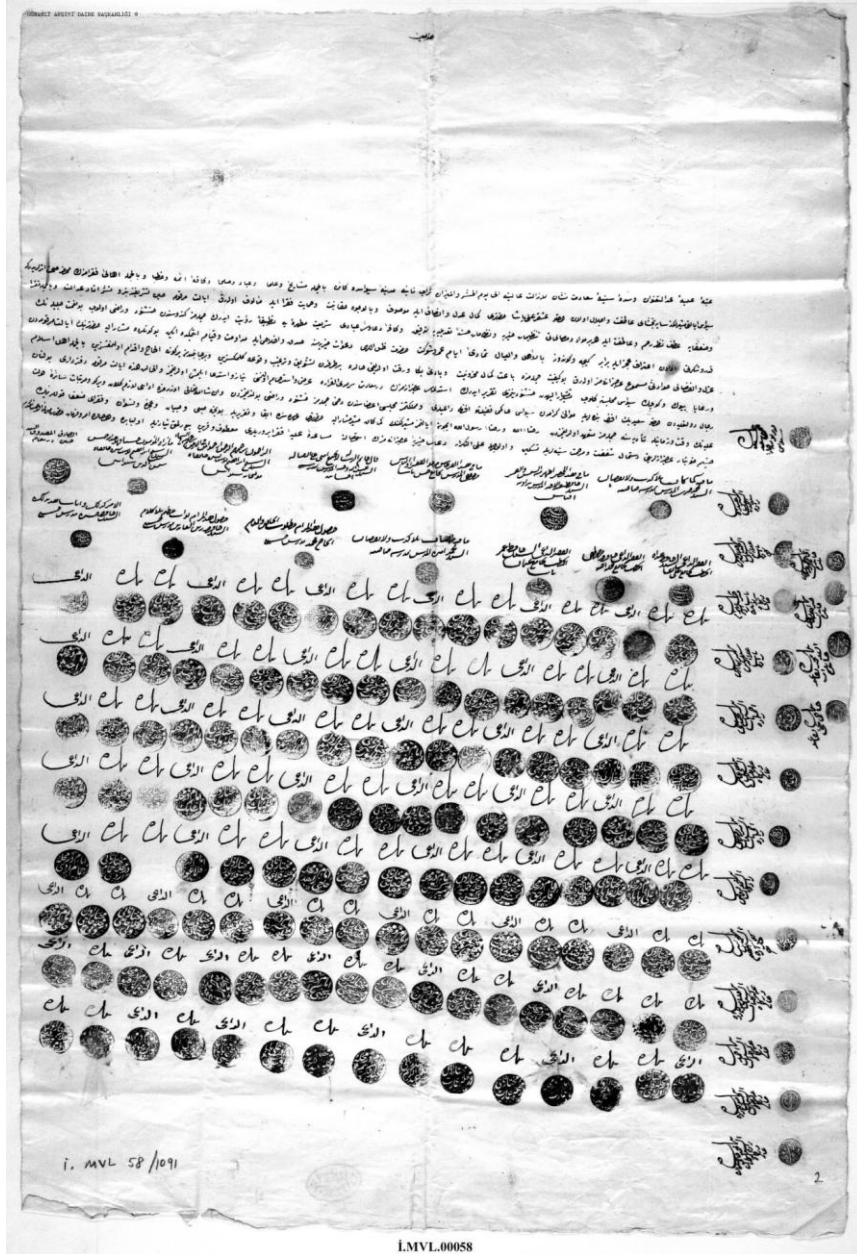
B-Araştırma ve Yayınlar

- BOZKURT, N. , “Sakal-ı Şerif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36: 2-3, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- ÇELİK, Ş., “1261/1845 Tarihli Harput Kefalet Defteri ve Bu Deftere Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Harput Şehri”*Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, c. I, sy:1 (2014): 21-47.
- EGE, İ. , *Sivas'ta Gizli Kalmış Bir İsyan, Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, İzmir, Meta Basım Matbaacılık, 2008.
- EMECEN, F. “Ağnam Resmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,1: 478-479, Ankara, TDV Yayınları, 1988.
- SÜREYYA, M., *Sicilli Osmanî*, Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- TUNALI, A. C. ,“Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839 - 1876)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003.
- TÜRKMEN, Z. , “Müşir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,32: 160-161, İstanbul, TDV Yayınları, 2006.
- ULUDAĞ, S. , “Hangah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16: 42-43, İstanbul, TDV Yayınları, 1997.
- UNAN, F. , “Mevleviyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29:467-468, Ankara: TDV Yayınları, 2004, 467-468.
- UYGUNUÇARLAR, E. Erhan, *Kenanzâdeler*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2019.
- YILDIZ, F. , “Sivas Vilayet Yönetimi ve Valileri (1800-1850)”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2011.
- YILMAZ, Ö. , “Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)”, *Journal Of History Studies*, sy. 6/6 (2014): 253-277.

Ekler:

Belge No:1, BOA,İ_MVL_58_1091_01_01: Cezaları teklif edilenlere ait pusulaya dair.

Belge No:2, BOA,İ_MVL_58_1091_01_02: Sivas Ahalisinin Yazmış Olduğu Mahzar.

